

WERKEN MET BEHOUD VAN UITKERING IN DE PODIUMKUNSTEN

Vereniging - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

DISCUSSIEMAP TER VOORBEREIDING VAN DE THEMADAG OP 30 MEI 1983

MIME TONEEL MUZIEK DANS

colofon:
samenstelling map: Hans Olink, Anky Mager, Gerard Hoskens, voor FUNDA
lay-out: wrik-utrecht
druk: Felix's offset, Amsterdam
Amsterdam, april 1983

792:78:331.56/57:331.314(063)

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

INHOUD

- Deel 1: Inleiding + Programma **1**
- Deel 2: Schets van de standpunten over werken met behoud van uitkering, algemeen **7**
- Deel 3: De podiumkunst: een schets van de werkgelegenheids-situatie; voorstellen en standpunten over werken met behoud van uitkering **14**
- Deel 4: Samenvatting: Mogelijkheden, beperkingen en voorwaarden. **21**
- Bijlagen:
- Literatuurlijst **24**
 - Overzicht Sociaal verzekeringsstelsel (overdruk Parool-poster) **27**

DEEL 1: INLEIDING + PROGRAMMA

INLEIDING

Volgens allerlei deskundige schattingen gaan we langzaam maar zeker af op 1 miljoen werklozen in ons land. Een situatie, die wellicht kan blijven bestaan tot het eind van de jaren negentig, verwacht men. Ook al herstelt de economie zich, dan nog is dat geen automatische garantie meer voor een aanzienlijke toename van de werkelijkheid. Die visie is zeker niet langer het exclusieve terrein van doemdenkers. "De non-activiteit zal echter niet binnen afzienbare tijd tot aanvaardbare proporties kunnen worden teruggebracht," schreef onlangs nog drs. Lamers, directeur-generaal Sociale Voorzieningen van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, in het blad "Openbare Uitgaven."

Daar moet wat aan gebeuren, dat is duidelijk. Voor sommigen ligt de oplossing nog steeds binnen het huidige economische-en arbeidsbestel, zij het met enkele correcties. Zo streeft de FNV nog steeds naar volledige, betaalde, werkgelegenheid, waarvoor dan wel arbeidstijdvermindering nodig kan zijn. Economen zoals van Praag vinden die arbeidstijdvermindering niet zo nodig. Laat de vakbond maar een tijd lang haar eisen terugdraaien, dan kan de economie weer aantrekken, en komt alles vanzelf weer goed, luidt vrij vertaald zijn opvatting.

Maar volgens anderen halen we het niet meer met al die op een naoorlogse groeieconomie gebaseerde maatregelen. Het wordt nooit meer zoals het geweest is. Dat hoeft niet direct negatief te zijn, maar het is wel nodig om op tijd de consequenties te trekken. Een arbeidsverlof, waardoor een roulatiesysteem mogelijk wordt tussen werkenden en niet-werkenden, is een goede oplossing, volgens de econoom Emmerij. Volgens de Utrechtse hoogleraar Kwant moeten we af van de gelijkstelling van arbeidsbestel aan een banenbestel. Niet-betaalde arbeid moet volwaardig geïntegreerd worden. Er zijn de vrije tijdsbepalers. Juist daarin kan de mens zich ontplooiën. Het wordt tijd, dat we ons arbeidsethos kwijtraken. Maar alleen praten over zinvol bezig zijn klinkt anderen weer te idealistisch in de oren. Arbeidsproductiviteit moet voorop blijven staan, volgens Paul Kuypers, directeur van het Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant. Alleen het moet anders georganiseerd worden dan tot nu toe. Werkgemeenschappen waar geprobeerd wordt de uitvoering van maatschappelijk zinvolle arbeid te koppelen aan vormen van zelfbeheer, noemt hij als een mogelijke oplossing. En dan is er nog de vraag hoe iedereen zijn of haar loon zal krijgen? Blijft er uitgegaan worden van ons huidige loonarbeids- en sociale zekerheidssysteem, of gaat een basisloon voor iedereen het uitgangspunt worden?

De zaak is volop in discussie, maar de gedachtenuitwisseling verloopt niet erg geordend. Verschillende plannen doen de omloop, maar wie hakt de knoop door?

De politiek en de overheid schijnen de zaak voor zich uit te schuiven. Men doet een beetje van dit, een beetje van dat, en daar blijft het voorlopig bij. Er worden regelingen voor werkloosheidsprojecten opgezet, die meer vanuit paniekvoetbal lijken te ontstaan dan vanuit een samenhangende aanpak van het werkgelegenheidsprobleem. De korte termijn overheerst nog.

En de regelingen laten nog zoveel verschillende interpretatiemogelijkheden over, dat de uitvoerende instanties een beleid voeren, dat van plaats tot plaats verschilt.

De discussie wordt nog bemoeilijkt, doordat de verschillende deelbelangen in onze samenleving, nu de groei eruit is, hun stellingen innemen om in ieder geval het eigen belang veilig te stellen. Wie geen machtsfactor is of kan ontwikkelen, moet aan de kant toekijken. Uitkeringstrekkers, jongeren, delen van de "zachte" sector, het zijn zware tijden voor ze.

Om te voorkomen, dat de hele situatie onder onze werkloos toeziende handen in een chaos uitloopt, zal er gestreefd moeten worden naar een samenhangende aanpak van het werkgelegenheidsprobleem. Er zullen lange termijnplannen moeten komen, waarin korte termijnmaatregelen passen. Zo'n algemene aanpak houdt niet zonder meer in, dat alle arbeidssectoren over een kam geschoren moeten worden. Binnen het algemene zal gekeken moeten worden naar de bijzondere omstandigheden van elke sector. De kunstensector is niet gelijk aan de bouwwereld, die op haar beurt weer in een andere positie verkeert dan de landbouw.

Wat betekent dit voor de kunsten? Een exclusieve behandeling van de kunstensector zou zeker niet op zijn plaats zijn. Ook in andere sectoren gaat het moeilijk. Maar dat hoeft omgekeerd ook niet te betekenen, dat de kunst zich maar op de achtergrond moet houden. De omstandigheden van de kunstensector zullen onder de loep genomen moeten worden en er zal bekeken moeten worden wat voor maatregelen genomen kunnen worden, zonder dat ze de artistieke en economische "gezondheid" van de sector aantasten. Dat vereist een andere opstelling van de overheid, maar de kunst kan ook zelf een duit in het zakje doen door een beter management, in ruime zin, te gaan voeren.

Gekeken kan worden naar de werkloosheid onder kunstenaars. Die is altijd al hoog geweest in vergelijking met andere terreinen, ook vóór de huidige impasse. En als er niets verandert, zal dat aantal zeker nog toenemen, gezien het florierend kunstvakonderwijs.

Podiumkunstenaars die onbetaald werk verrichten maken een wezenlijk onderdeel uit van het kunstaanbod. Ze leveren een bijdrage tot de veelvormigheid. Vooral in de sfeer van het vernieuwende, de spreiding, en het bereiken van nieuwe publieksgroepen hebben kunstenaars zich al deze jaren op de been moeten houden met een breed scala van incidentele financieringsbronnen, zoals eigen inkomsten, ad hoc subsidies, voorstellingssubsidies, materiaalsubsidies, tijdelijke arbeidsplaatsen via werkverruimende maatregelen, enkele gesubsidieerde arbeidsplaatsen, illegaal via werken met behoud van uitkering, en onder de maatse arbeidsvoorwaarden.

Die situatie is geen gevolg van gebrek aan vraag. Hoewel men erover kan twisten of de wet van de Franse econoom Say - aanbod bepaalt vraag - 100% opgaat voor de kunsten, is het een feit, dat veel van deze groepen de witte vlekken binnen het kunstenterrein invullen. Dat dat politiek niet of maar gedeeltelijk vertaald is kunnen worden, heeft meer te maken met de machtspositie van de kunsten ten opzichte van andere belangen.

Een gelijksoortige rechtspositie voor gelijksoortige arbeid is een terecht uitgangspunt, maar dat is voor veel kunstenaars geen realiteit. Als Freek de Jonge - bekende namen werken nu eenmaal aanstekelijker -, daar op had moeten zitten wachten, toen hij samen met Bram Vermeulen in het Shaffy theater begon, dan hadden we waarschijnlijk nooit van hem gehoord.

Een ander punt is de functie van kunsten in de crisis. Jan Rogier gaat daar uitvoerig op in in een recent Volkskrant-artikel. Juist in een tijd, dat steeds meer mensen werkloos worden moet de spreiding van cultuur gehandhaafd blijven en uitgebreid worden. Maar juist voor die groepen en plaatsen waar de werkloosheid het grootst is, dreigt het cultuuraanbod in het slop te raken. Zeker nu ook de andere tijd van de deeltijdarbeid, zoals NRC-columnist K.L.Poll het omschrijft, toeneemt, ligt daar een taak voor de kunstensector.

We hopen dat 30 mei een stap in de goede richting zal zijn.

DOEL VAN DE DAG.

- . informatie vanuit de kunstenpraktijk naar beleidsmakers en politici, en, omgekeerd, informatie over de beleidsontwikkeling rondom werken met behoud van uitkering naar de kunstensector.
- . verkenning of en hoe de kunstensector geschikt is voor experimenten met werken met behoud van uitkering.
- . aangeven van voorwaarden en uitvoeringsvereisten van mogelijke experimenten.
- . op gang brengen van een vervolg waarin mogelijkheden verder uitgewerkt worden.

Een verslag van de dag, aangevuld met een door Funda gehouden peiling onder groepen, zal verschijnen in brochurevorm in samenwerking met het Instituut voor Theateronderzoek.

PROGRAMMA 30 MEI

(detailwijzigingen voorbehouden)

- 10.00 - 10.30 : ontvangst van deelnemers
- 10.30 - 10.45 : opening door de voorzitter,
drs. N. van Niekerk, directeur Instituut Overheidsuitgaven
- 10.45 - 11.05 : inleiding door professor L. Emmerij,
rector Institute of Social Studies,
over werkgelegenheidsproblematiek, de noodzaak van een
maatschappelijk basisminimum van culturele voorzieningen,
en de hardheid van de stelling, dat elk (kunst) aanbod
zijn eigen vraag creëert.
- 11.05 - 12.15 : Forumdiscussie
. aanpak werkloosheid in de kunstensector
. waarborg voor diversiteit van het kunstaanbod
. functie van de kunsten in de crisis

Deelnemers:

M. Beinema (Tweede Kamerlid CDA)
A. Kosto (Tweede Kamerlid PvdA)
G. Janmaat (medewerker Raad voor de Kunst)
E. Agtsterribbe (zakelijk leidster Griftheater)
A. Weeda (beleidsmedewerker werkgelegenheidszaken WVC)
.....

zaal

- 12.15 - 13.15 : Pauze, lunch,
- 13.15 - 14.15 : Ervaringen met werk met behoud van uitkering in de
praktijk.
Verschillende kunstenaars zullen hun negatieve en posi-
tieve ervaringen uit de doeken doen.
- 14.15 - 14.35 : Pauze
- 14.35 - 14.55 : inleiding door Prof. mr. W.J.P.M. Fase,
hoogleraar arbeidsrecht, Gemeente Universiteit Amsterdam
over de juridische aspecten van werk met behoud van uit-
kering
- 14.55 - 16.15 : Discussie over concreet haalbare mogelijkheden van
werken met behoud van uitkering, en de voorwaarden
waaronder.

Deelnemers:

P. van Klink (beleidsambtenaar Directie Kunsten WVC)
Van Putten (beleidsmedewerker GAK, Amsterdam)
H. Boswinkel (voorzitter Kunstenbond FNV)
B.J. Langenberg (beleidsmedewerker Vereniging van
Nederlandse Toneelgezelschappen).
..... (beleidsmedewerker Ministerie van Sociale
Zaken en Werkgelegenheid)

.....
zaal

16.15 - 16.30 : Afsluiting

16.30 : Einde; gelegenheid tot borrel.

De dag zal worden gehouden in de Concertzaal van het Shaffy theater.
Adres: Keizersgracht 324, Amsterdam.
Telefoon voor reserveringen: 020-231311, di. t/m za. 12.00-17.30 uur.
In het Shaffy-café zal in de middagpauze een lunch verkrijgbaar zijn.
(f 7,50).

Openbaar vervoer naar Shaffy:

tram: 1-2-5-13-17

bus: 21-CN/GVB 67/ CN 143/144/145-170-171/172

DEEL 2: SCHETS VAN DE STANDPUNTEN OVER WERKEN MET BEHOUD VAN UITKERING, ALGEMEEN.

Niet-betaald werk en vrijwilligerswerk

Een onderscheid tussen betaald werk en onbetaald werk is gemakkelijk te maken. Het ontvangen van een loon of salaris is het criterium. De grens tussen betaalde en onbetaalde activiteiten is echter niet statisch. Ook de opvattingen over wat betaald en onbetaald zou moeten zijn blijken sterk aan verandering onderhevig.

Zo zijn in de afgelopen eeuw bepaalde activiteiten, die nu als vrijwilligerswerk gekwalificeerd zouden worden, geprofessionaliseerd. De armenzorg en ziekenverzorging die vielen onder de 'charitas' hebben nu primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden. Steeds meer activiteiten zijn dus geprofessionaliseerd en daarmee betaalde banen geworden.

De sterke stijging van de werkloosheid die het afgelopen decennium heeft plaatsgevonden, met name sinds 1980, tot een percentage dat allang de magische 10%-grens is gepasseerd, doet de niet-betaalde arbeid hand over hand toenemen.

Velen die in een werkloosheidssituatie komen te verkeren willen zich niet bij die situatie neer leggen en proberen activiteiten te ontwikkelen, zij het onbetaald. Deze niet-betaalde activiteiten vallen in feite in twee categorieën uiteen. Enerzijds de vrijwilligersactiviteiten (door L. Lamers, directeur-generaal voor de Sociale Voorzieningen van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 'niet-beroepsmatige activiteiten' genoemd) en anderzijds activiteiten die voorheen wel beroepsmatig verricht en betaald werden, maar waar nu geen middelen meer voor beschikbaar zijn. Voor beide categorieën activiteiten dient zich nu een leger werklozen aan dat eigenlijk betaald werk wil, maar dat niet kan vinden. Vaak is hier sprake van een tweede keus, bijvoorbeeld om ervaring op te doen of te behouden.

Pro deo-regeling.

In het derde, en laatste, rapport van de Interdepartementale Commissie Vrijwilligersbeleid (ICV), van mei 1982, constateert men dat 60 tot 100% van de mensen die zich bij Vrijwilligerscentrales en Vrijwilligersvacaturebanken melden, het vrijwilligerswerk als tweede keus zien.

In 1977 kwam deze groep in de werkstaten van de Vrijwilligerscentrales nog nauwelijks voor.

Toen in 1978 het aantal vrijwilligers zienderogen toenam, ontstond bij de overheid behoefte aan enige regelgeving voor vrijwilligersactiviteiten. De zogenaamde pro deo-regeling kwam tot stand.

In 1979 werd aan de Projectgroep Jeugdwerkloosheid van de Rijksuniversiteit te Leiden de opdracht verstrekt een onderzoek te doen naar de knelpunten van deze regeling. De Projectgroep constateerde een aantal oorzaken waar het geringe aantal aanmeldingen voor de regeling een gevolg van kon zijn:

- de uitkeringsgerechtigden zouden niet voldoende op de hoogte zijn van de regeling

- niet-betaalde werkzaamheden worden als zo vanzelfsprekend ervaren, dat uitkeringsgerechtigden het niet nodig vinden het uitvoeringsorgaan daarvan in kennis te stellen
- angst voor korting of inhouding van de uitkering.

Het aan regels binden van het vrijwilligerswerk bleek dus geen vruchten af te werpen. De omvang van het vrijwilligerswerk was zo-doende ook moeilijk vast te stellen.

SOCIALE VERZEKERINGSRAAD.

In een advies van de Sociale Verzekeringsraad aan de staatssecretaris van Sociale Zaken van februari 1982 wordt wederom beklemtoond dat niet-betaalde arbeid verricht door vrijwilligers zeer aan beperkingen onderhevig zal moeten zijn. De raad is van oordeel dat niet-betaalde arbeid aan de volgende criteria moet blijven voldoen:

- de niet-betaalde werkzaamheden mogen niet verricht worden in een bedrijf, ook niet in dat van een familielid
- voor de te verrichten niet-betaalde werkzaamheden dient de organiserende instelling voor wat betreft de loonkosten geen subsidie te hebben of te kunnen verkrijgen
- de door de individuele werkloze te verrichten niet-betaalde werkzaamheden moeten werk betreffen, dat in een gegeven situatie doorgaans niet door een betaalde kracht zal of kan worden verricht
- de te verrichten werkzaamheden mogen geen bedrijfsmatig karakter hebben.

Doel van deze criteria was, zo noemt de raad het zelf, een eenvoudige regeling tot stand te brengen die een einde zou moeten maken aan het verschil in procedure tussen bedrijfsverenigingen en de Gemeentelijke Sociale Diensten.

In een circulaire aan de Sociale Diensten (mei 1982) wees de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken Ien Dales enigszins af van dit advies. Uitkeringsgerechtigden hoeven werk dat door vrijwilligersorganisaties en niet-commerciële instellingen wordt aangeboden niet meer bij de Sociale Diensten te melden, zo verkondigde zij. Wel zou het werk tevoren aan daarvoor ingestelde toetsingscommissies moeten worden voorgelegd. Daarnaast zou niet-betaald werk dat niet bedrijfsmatig in het economisch verkeer wordt uitgeoefend ook niet gemeld behoeven te worden. De vraag die zich voordoet is echter in hoeverre sociale diensten gehouden zijn aan deze verruiming van het advies. In de praktijk blijkt maar al te vaak dat ambtenaren van sociale diensten de regelgeving van de rijks-overheid te dwingend vinden. Het gevolg is dat het praktische beleid van de uitvoeringsorganen nogal verschilt, waardoor er een onduidelijke situatie is ontstaan voor uitkeringstrekkers die onbetaald werk willen verrichten.

SOLLICITATIEPLICHT

Een ander punt dat de gemoederen nog bezighoudt is de sollicitatieplicht van uitkeringsgerechtigden. Tijdens het overleg van de kamercommissie voor Welzijn en Cultuur van 18 april j.l. leek zich echter een kamermeerderheid af te tekenen voor afschaffing van de sollicitatieplicht voor mensen zonder werk, die actief zijn als vrijwilliger. Een motie van het PvdA-kamerlid Buurmeyer zou een eind moeten maken aan de actieve sollicitatieplicht, maar wil de passieve sollicitatieplicht handhaven. Wordt iemand passende arbeid aangeboden dan zal hij, aldus deze motie, deze moeilijk kunnen weigeren. Bovendien werd voorgesteld om de coördinatie van het vrijwilligersbeleid te leggen bij de minister van Sociale Zaken in plaats van bij die van Welzijn. De redenering is dat het vrijwilligersbeleid meer dan tot nu toe het geval is, onderdeel zou moeten uitmaken van een werkgelegenheidsbeleid.

Een dergelijk beleid zou een belangrijke wending betekenen, want bijvoorbeeld een Gemeenschapstakenplan, zoals geïnitieerd door voormalig CRM-minister van der Louw is gebaseerd op een vrijwilligersbeleid. De gemeente Epe vroeg op basis van dit plan een proefproject aan en kreeg eind 1982 toestemming een project voor jongeren te starten. De criteria waaraan dergelijke projecten moeten voldoen worden ontleend aan de pro deo-regeling, het advies van de Sociale Verzekeringsraad en de circulaire van Ien Dales. Enige criteria, die nodig zouden zijn om concurrentievervalsing en subsidievervalsing te minimaliseren, zijn: de werkzaamheden mogen niet worden verricht in een bedrijf, ze moeten een 'klussenkarakter' hebben en moeten tijdelijk van aard zijn.

DE FNV

Een FNV-nota over het werken met behoud van uitkering van april 1983 concludeert eveneens dat niet-betaalde arbeid geen alternatief is voor structurele werkgelegenheid. Er moet volgens de FNV gestreefd blijven worden naar volledige werkgelegenheid door het scheppen van nieuw werk en door het herverdelen van bestaande arbeid. Desondanks onderkent ze het recht van mensen zonder werk vrijgekomen tijd op zinvolle wijze te besteden, zonder dat dat gevolgen heeft voor de uitkering. Vrijwilligerswerk zou beperkt moeten blijven tot werkzaamheden die niet bedrijfsmatig of in bedrijven wordt verricht, waarvoor geen subsidie voor loonkosten wordt verleend, en die doorgaans niet tegen betaling worden verricht. De FNV signaleert de volgende bezwaren tegen onbeperkte niet-betaalde arbeid:

- voor veel mensen is niet-betaalde arbeid surrogaat voor een normale betaalde baan
- het ontstaan van twee klassen werknemers
- de daling van het algemene loonniveau

- de te verwachten stap van de overheid niet-betaalde arbeid als alternatief voor werkgelegenheid te presenteren
- aan hen die niet-betaalde arbeid verrichten worden steeds zwaardere eisen gesteld qua opleiding en beschikbaarheid.

Verder zien de FNV mogelijkheden in projecten van 'algemeen maatschappelijk nut', waar ook de motie Wolters, begin dit jaar, op aandrang. Maar die zouden volgens haar dan wel gewoon betaald moeten worden.

Tenslotte zij vermeld dat Minister Brinkman van plan is ontslagen werknemers uit de volksgezondheid, de welzijns- en culturele sector als vrijwilligers met een wachtgeld-uitkering in te zetten. Minister Deetman had dergelijke plannen voor het onderwijs al eerder bekend gemaakt.

NIET-BETAALD WERK EN WERKGELEGENHEID.

Een ander spoor dat naar de niet-betaalde arbeid leidt is dat van het Werkgelegenheidsplan. In de eerste aanzet daarvan (november 1981) werd aangekondigd dat het kabinet zich zou beraden over de vraag 'of en zo ja hoe' uitkeringsgelden benut zouden kunnen worden ter bevordering van de werkgelegenheid. Want wat zou er aantrekkelijker zijn dan gelden die toch al werden uitgegeven door de overheid voor uitkeringen, nu voor werkgelegenheid aan te wenden.

In dit werkgelegenheidsplan worden twee vormen van 'werken met behoud van uitkering' onderscheiden:

- òf de uitkeringsgerechtigde verricht productieve arbeid met behoud van uitkering
- òf er ontstaat een dienstverband waarbij de uitkeringsgerechtigde als werknemer loon ontvangt, waarbij via een subsidie, in hoogte overeenkomend met de vrijgekomen uitkering, de loonkosten voor de werkgever beperkt worden.

De verschillen tussen beide vormen zijn meer van sociale en juridische dan van economische aard.

Op 30 maart 1982 stelde de toenmalige Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Uyl, de Interdepartementale Commissie Aanwending Uitkeringen (ICAU) in, om een antwoord te krijgen op de vraag of uitkeringsgelden kunnen worden aangewend ter bevordering van de werkgelegenheid. Daarnaast zou de ICAU in moeten gaan op de vele aspecten en problemen die samenhangen met de loonkostensubsidie als een instrument dat sterk in het verlengde ligt van het werken met behoud van uitkering. De eerste vraag werd door de commissie volmondig met 'nee' beantwoord. Want wanneer het beleid gericht is op het beperken van de uitgaven en het terugdringen van het financieringstekort, moet dat niet ondergraven worden door het laten werken met behoud van uitkering, zo stelt de commissie.

Als gevolg van substitutie-effecten (verdringing van werknemers door werkers met behoud van uitkering) zou in feite de collectieve druk groeien. Het zou, aldus de ICAU, te simpel zijn als ons systeem van beleidsvorming doorbroken zou worden. Want elke activiteit van het Rijk zou dan gefinancierd kunnen worden uit werkloosheidsuitkeringen, die zouden ontstaan bij het achterwege laten van die activiteit.

VERVALSING.

Drie begrippen staan centraal in de discussie over het onbetaald werken: concurrentievervalsing, budgetvervalsing en substitutie-effecten. De ICAU vat ze op als randvoorwaarden waaraan voldaan zou moeten worden wil onbetaalde arbeid überhaupt mogelijk zijn.

Er zou volgens de commissie sprake zijn van concurrentievervalsing als werkgevers in staat gesteld worden werknemers met behoud van uitkering in dienst te nemen. Door lagere loonkosten zou er dan oneerlijke concurrentie plaats vinden. Bovendien lopen 'echte' werknemers daardoor de kans uitgestoten te worden (substitutie-effect) door werkers met behoud van uitkering. Verder zou er een verstoring van het politiek beleid plaatsvinden als achteraf gelden, bedoeld voor werkloosheidsuitkeringen, bestemd zouden worden voor beleid in andere sectoren (verstoring van het budget-mechanisme).

De commissie spreekt haar twijfels uit over de marginale loonkosten-subsidie, een subsidie voor extra arbeidsplaatsen. Een dergelijke subsidie zou op zijn minst moeten voldoen aan de eis van additionaliteit: het extra-zijn van de arbeidsplaats. Aangezien die additionaliteit niet te controleren en te waarborgen zou zijn, gezien ook het risico van verdringing, lijkt het een maatregel van ondergeschikt belang met een hoofdzakelijk sociale betekenis.

Als het ICAU-advies de kwartaire sector behandelt wordt gepleit voor het werken met behoud van uitkering in het kader van vrijwilligerswerk (in de enge omschrijving). Als er sprake is van beroepsarbeid dreigt het gevaar van ongelijke rechtsposities.

Scholing en training gedurende de periode van werkloosheid zou zeker tot de mogelijkheden behoren, maar dan moeten er wel voorwaarden gesteld worden ter voorkoming van substitutie-effecten en concurrentie- en budgetvervalsing.

Begin dit jaar heeft het kabinet gereageerd op het ICAU-advies met de 'Werkgelegenheidsnotities'. Er wordt verwezen naar het Gemeenschaps-takenplan van van der Louw, waarbij jongeren vrijwillig klussen opknappen met behoud van uitkering.

Verder denkt ze aan het verruimen van de mogelijkheden voor werklozen om met behoud van uitkering te werken in projectmatig opgezette activiteiten, slechts onder strikte voorwaarden.

Een andere mogelijkheid die geopperd wordt, is het op experimente basis opzetten van werkgelegenheidsprojecten ter versterking van de markt-sector.

De projecten zouden door gewone bedrijven kunnen worden uitgevoerd op voorwaarde dat zoveel mogelijk langdurig werklozen worden ingezet. Het zou om projecten moeten gaan in de sfeer van de stadsvernieuwing, monumentenzorg, landinrichting en bosbouw.

Prioriteit wordt gegeven aan bestrijding van de jeugdwerkloosheid, het Jeugd Werk Plan van 1982 wordt gecontinueerd.

Naast deze initiatieven zijn er natuurlijk ook nog de reeds langer bestaande arbeidsvoorzieningsmaatregelen zoals de Werkgelegenheidsverruimende Maatregel (WVM) en de Experimentele Regeling Arbeidsprojecten voor jeugdige werklozen (EAJ).

De WVM biedt een tijdelijke loonkostensubsidie indien de arbeidsplaats uitzicht biedt op doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt. De EAJ heeft het scheppen van permanente volwaardige werkgelegenheid tot doel. Ze geldt voor een periode van vier jaar en subsidieert zowel loon- als kapitaalkosten.

INITIATIEVEN.

Er zijn dus diverse maatregelen en initiatieven. Maar ze zijn marginaal gericht op werkgelegenheid. Of het betreft vrijwilligersbeleid of incidentele projecten. Toch bieden ze op zich misschien aanknopingspunten voor een breder te ontwikkelen beleid.

Zo is er in de ondernemings sfeer sinds kort een beperkte regeling die het mogelijk moet maken uitkeringstrekkers met behoud van uitkering een eigen bedrijfje te doen starten.

Een aantal bedrijfsverenigingen schept hierbij de mogelijkheid dat in bepaalde gevallen onder voorwaarden de WW-uitkering, in het algemeen niet langer dan drie maanden, kan worden doorbetaald. Twee voorwaarden zijn er aan verbonden: de werkloze moet weinig kans maken op een nieuwe passende betrekking en de poging om als zelfstandige een bestaan op te bouwen moet levensvatbaarheid hebben. Maar ook hier is het beleid van bedrijfsverenigingen bepaald niet uniform te noemen, zoals dat ook het geval is bij de sociale diensten als het om de WWV gaat.

Het Koninklijk Verbond van Grafische Ondernemers kent een vorm van werken met behoud van uitkering voor de minder interessante marktsectoren, met als argument dat werklozen ervaring moeten kunnen opdoen.

Verder biedt artikel 36 WWV en de daarbij aansluitende CRM-regeling Sociaal Culturele Activiteiten voor niet-actieven de mogelijkheid tot persoonlijke en maatschappelijke ontplooiing van werklozen. We hebben nu diverse aanknopingspunten en projecten genoemd. Ze zijn als volgt te rangschikken:

Lamers, (Directeur-generaal Sociale Voorzieningen van het Ministerie van Sociale Zaken) verdeelt de diverse projecten in een vijftal categorieën (Sociale zekerheid en het werken met behoud van uitkering, in: Openbare Uitgaven 14, 1982):

1. service- en begeleidingsprojecten (o.a. overkoepelende org.)
2. bemiddelingsprojecten (o.a. vrijwilligerscentrales)
3. opvangprojecten (o.a. sociaal-cultureel werk)
4. doorstroomprojecten/werk-leer projecten (o.a. beroepsgerichte scholings- en dienstverlenende projecten)
5. werkgelegenheidsprojecten (o.a. bejaardenhulp, kleinschalige alternatieve bedrijfjes).

MONUMENTEN.

Met betrekking tot de kunstensector kunnen ook een aantal initiatieven genoemd worden.

Op 13 december 1982 dienden de heer Beinema (CDA) en een aantal andere kamerleden een motie in, waarin geconstateerd werd dat steeds meer kunstenaars een uitkering krijgen en dat daardoor 'investeringen in opleiding, ontwikkeling van creativiteit en ambachtelijkheid teloor dreigen te gaan'.

De regering werd dan ook gevraagd zich in te zetten voor het op ruime schaal mogelijk maken van werken met behoud van uitkering voor kunstenaars. Minister Brinkman heeft in eerste instantie positief gereageerd en toegezegd mogelijkheden te onderzoeken. Omdat er sprake is van een afname van de werkgelegenheid in de sector van de monumentenzorg en een afname in het aantal monumenten dat gerestaureerd wordt, heeft Brinkman twee wegen ingeslagen. Enerzijds het op beperkte schaal mogelijk maken van het werken met behoud van uitkering voor deze sector en ten tweede werkgelegenheidsmiddelen beschikbaar stellen voor de monumentenzorg sector die volgens hem een zogenaamd multiplier-effect kent. Met geringe middelen zijn gemakkelijk activiteiten van anderen te bevorderen.

DEEL 3: DE PODIUMKUNST: EEN SCHETS VAN DE WERKGELEGENHEIDS-SITUATIE; VOORSTELLEN EN STANDPUNTEN OVER WERKEN MET BEHOUD VAN UITKERING

De podiumkunst blijkt een zeer gevoelige sector in tijden van structurele werkloosheid. Volgens een ambtelijke notitie van december 1981 (Kunsten en Werkgelegenheid, P. van Klink) lag het werkloosheidspercentage in de podiumkunsten toen al op 40%. Ondanks het feit dat de schattingen daarover nogal uiteenlopen, ligt het in elk geval ver boven het landelijk gemiddelde. Hoewel de afgelopen tien jaar het aantal studenten in het theateronderwijs (incl. ballet) met ruim 100% is toegenomen, is de stijging van het kunstenbudget vanaf 1976 vrijwel volledig geabsorbeerd door de loonstijging. Mede gezien de recentelijke bezuinigingen die ook in de kunstsector hard aankomen, lijkt het reëel te veronderstellen dat het werkloosheidspercentage eerder zal stijgen dan dalen.

De werkloze kunstenaar die toch zijn beroep wil uitoefenen stuit vrijwel meteen op de restricties die de huidige werkloosheidsregelingen hem opleggen. Ondanks deze restricties ontplooit een groot aantal kunstenaars die een uitkering genieten beroepsmatige initiatieven, als individu of binnen een gezelschap. Soms gebeurt dit met (oogluikende) toestemming van sociale diensten, soms ondanks strafkortingen e.d.. Vaak ook wordt de betreffende sociale dienst niet op de hoogte gebracht omdat de kans op tegenmaatregelen aanwezig is door illegale sfeer die rond het werken met behoud van uitkering hangt.*

De pluriformiteit van ons huidige toneelbestel is niet in de laatste plaats te danken aan deze groep. En een aantal nieuwe groepen en stromingen hebben de laatste jaren bewezen "hun eigen vraag geschapen te hebben". Pim van Klink spreekt in dit verband over "de oude economische wetmatigheid" die in de kunstwereld zou gelden: ieder aanbod schept zijn eigen vraag.

AANBEVELINGEN IN "KUNSTEN EN WERKGELEGENHEID"-NOTA

Een adekwate beleidsmatige regeling is tot dusverre uitgebleven, en dat terwijl bij de kunstsector meer nog dan bij andere onderdelen van de kwartaire sector "sprake is van afhankelijkheid van de overheid omdat het kunstprodukt in de meeste gevallen niet appeleert aan manifeste behoeften maar een belang vertegenwoordigt dat verder reikt dan de individuele sfeer", aldus van Klink.

* Zoals ook bleek uit een enquête die n.a.v. deze thema-dag naar een groot aantal groepen is uitgegaan.

Hij komt in zijn rapport tot een aantal aanbevelingen voor het scheppen van werkgelegenheid die relatief goedkoop zijn voor de overheid:

- voor theatergroepen kan met een suppletie van 20% op de personeelskosten (Bijkomende administratieve en produktiekosten) van f 50.000,- per arbeidsplaats een volwaardige arbeidsplaats gecreëerd worden. Dit betekent dat, indien door het ministerie van Sociale Zaken f 40.000,- gefourneerd wordt voor een RWW- of WWV-uitkering met f 20.000,- extra een arbeidsplaats te realiseren valt.
- het creëren van extra arbeidsplaatsen bij gevestigde kunstinstituten.

Een dergelijke arbeidsplaats kost macro-economisch ongeveer f 10.000,-. Nadeel bij deze laatste vorm van loonkostensubsidie is dat het aantal nieuw te creëren arbeidsplaatsen zeer gering is.

Voordeel bij de eerste dat met nieuwe gezelschappen en ad-hoc producties een grotere flexibiliteit en daardoor een veelsoortiger kunstaanbod tot stand gebracht wordt.

ONDERZOEK "BEROEPS-PODIUMKUNSTENAAR EN HET ONBETAALD WERKEN."

In een onderzoek, "De beroeps-podiumkunstenaar en het onbetaald werken" door A.E.J. Buss en M.P.F. Pijnenburg verricht op verzoek van de Raad voor de Kunst, wordt bij deze aanbevelingen aangetekend dat het gevaar wellicht bestaat dat er daar een dergelijke subsidiëring onvermijdelijk op een kwaliteitsoordeel gebaseerd zal zijn, een tweederangs kunstcircuit ontstaat en dat er met uitkeringsgelden kunstbeleid wordt gevoerd, waarvoor Sociale Zaken nooit toestemming zal verlenen. Argumenten voor het feit dat de podiumkunst bij uitstek geschikt zou zijn voor een dergelijk experiment, voor het merendeel gedistilleerd uit dit rapport, zijn:

- het hoge werkloosheidspercentage
- werken met behoud van uitkering gebeurt in deze sector al op grote schaal; financiële contrôle is niet mogelijk omdat het nog illegaal geschiedt. Een eventuele legaliserende regeling zou financiële contrôle en sturing mogelijk maken.
- het beslaat een afgebakend terrein
- er hoeven geen grote investeringen gedaan te worden
- er wordt gewerkt aan projecten van beperkte duur. Als na een experimenteertijd uit een evaluerend onderzoek blijkt dat de regeling niet het gewenste effect heeft, kan deze stopgezet worden door eenvoudig te verbieden dat er weer nieuwe projecten op deze manier van de grond komen.
- uitkeringsgerechtigden dienen pogingen te ondernemen om hun arbeidsgeschiktheid zo goed mogelijk in stand te houden. Bijvoorbeeld een danser moet dagelijks oefenen om in conditie te blijven en daarmee geschikt voor de arbeidsmarkt.
- de sector kent een afwijkend sollicitatiepatroon. Acteurs, dansers, mime-spelers etc. komen verreweg in de meeste gevallen niet aan het werk door te solliciteren of te auditeren, maar het is gebruikelijk dat men gevraagd wordt. Aan gevraagd worden gaat gezien worden vooraf. Om opnieuw in het arbeidsproces te kunnen worden opgenomen dient een kunstenaar derhalve eerst beroepsmatige activiteiten te ontwikkelen.

- dienstverbanden worden per productie of serie van producties aange- gaan. Tussentijdse mutaties in de bezetting komen sporadisch voor. De producties zelf worden per seizoen gepland. Wanneer deze planning is afgerond is het voor de kunstenaar duidelijk voor welke periode hij werk heeft of werkloos is. De noodzaak tot onmiddellijke beëindiging van niet-betaald werk zal daarom in de praktijk nauwelijks voorkomen.
- kunstvakonderwijs is een van de duurste onderwijsvormen: ongeveer f 100.000,- per leerling per jaar. Het zou zonde zijn als deze ge- investeerde gelden niet produktief gemaakt zouden kunnen worden.
- kunst heeft een uitstralingseffect, d.w.z. het creëert indirect werkgelegenheid in andere sectoren (de zgn. theorie van Pen).
- er is geen sprake van een marktmechanisme (treedt op bij individuele goederen waarbij de prijs richtlijn is voor de productie), maar van een budgetmechanisme (treedt op bij gemeenschapsvoorzieningen waarbij de samenstelling van de productie beïnvloed wordt door het toewijzen van gelden)
- concurrentie-vervalsing, het meest gehoorde bezwaar tegen werken met behoud van uitkering, gaat hier minder sterk op. De vraag is niet eindig maar wordt bepaald door het aanbod. De accomodaties kunnen ervoor zorgen dat er geen prijs-concurrentie ontstaat. Volgens Buss en Pijnenburg zal het enige schaarse middel waarom gestreden zal worden de beschikbare tijd van de consument zijn. Wat dit "schaarse middel" betreft zou een uitgebreid kunstaanbod wellicht positief en progressief kunnen inspringen op onze nieuwe "vrije-tijdsmaatschappij" (arbeidstijdverkorting, werkloosheid, een veranderende arbeidsethiek?).

ADVIES VAN DE RAAD VOOR DE KUNST

Op basis van het onderzoek van Buss en Pijnenburg heeft de afdeling Muziek en Theater van de Raad voor de Kunst op 15 december 1982 een ongevraagd advies uitgebracht aan staatssecretaris De Graaf van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De Raad tekent nadrukkelijk aan dat de voorgestelde regeling een regeling is in het kader van sociaal en werkgelegenheidsbeleid. Bepleit wordt het aangaan van een praktijk- experiment waarbij podiumkunstenaars kunnen oefenen, repeteren en op- treden met behoud van een door het Rijk gefinancierde uitkering. Het advies haakt daarmee aan bij een in begin 1982 door de Sociaal Verze- keringsraad (SVR) uitgebracht advies waarin een verruiming van de re- gelgeving voor pro-deo-werk wordt voorgesteld. In het advies worden suggesties gedaan voor het praktijkexperiment. Zo wordt aan het werken met behoud van een uitkering de voorwaarde verbonden dat het werk niet wordt verricht bij volledig of gedeeltelijk gesubsidieerde kunstbedrij- ven of bij kunstbedrijven die uit eigen inkomsten ook volledige lonen betalen. Dit om subsidie-vervalsing en verdringingseffecten (betaalde kunstenaars ontslaan of niet meer aannemen) te voorkomen. Opgemerkt wordt dat, na de inkomsten van voorstellingen afgetrokken te hebben van de directe productiekosten (decors e.d.), het resterende deel van de inkomsten op de uitkeringen gekort kan worden. De uitvoering, registratie en evaluatie van de experimentele regeling kan in handen ge- legd worden van de uitkerende, gemeentelijke overheid.

REACTIE VAN HET DIREKTIE OVERLEG DANSGEZELSCHAPPEN

Het DOD verklaart zich in een eerste, voorlopige reactie op dit advies in beginsel een voorstander van praktijkexperimenten "werken met behoud van uitkering" in de podiumkunsten, maar meent dat het onderzoek en het advies van de Raad onvoldoende aandacht schenkt aan een tweetal wezenlijke aspecten, te weten de subsidie- en concurrentie-vervalsing.

"Bovendien" aldus het DOD "lijkt het advies geheel geschreven in termen van het ministerie van Sociale Zaken en komen artistieke overwegingen en het te voeren kunstbeleid nauwelijks aan de orde."

Hoewel zij het gevaar van verdringingseffecten duidelijk aanwezig achten, vinden zij dat werken met behoud van uitkering ook mogelijk moet zijn bij volledig of gedeeltelijk gesubsidieerde gezelschappen. Daarvoor worden de volgende argumenten aangedragen:

- a. Tegen uiterst geringe kosten zouden participanten van gesubsidieerde projecten kunnen "doorspelen" i.p.v. na een korte productieperiode werkloos te worden.
- b. Werkloze beroepskunstenaars zouden er zeer bij gebaat zijn de arbeidsgeschiktheid te bevorderen binnen de eisen van de beroepspraktijk.
- c. De geheel of gedeeltelijk gesubsidieerde gezelschappen beschikken over alle noodzakelijke faciliteiten.
- d. Projecten tot stand gekomen met uitsluitend uitkeringsgenieters heeft het gevaar van stigmatisering in zich. Bovendien zou gewaakt moeten worden voor een al te grote versnippering van het schouwburg-aanbod.
- e. Het gevaar voor concurrentie-vervalsing zou bestaan omdat groepen die werken met behoud van uitkering nauwelijks vaste lasten hoeven door te berekenen aan de accommodaties.

Het DOD pleit hiermee in feite voor loonkostensubsidie. De aanbevelingen in van Klink's studie spreken het DOD dan ook meer aan dan hetgeen door de Raad geadviseerd wordt.

Als voorwaarden bij dergelijke experimenten worden genoemd:

- Onder geen beding mogen gezelschappen verplicht worden kunstenaars in staat te stellen te werken met behoud van uitkering.
- Er dient nauwlettend op te worden toegezien dat uitkeringsgenieters geen bestaande, gesubsidieerde arbeidsplaatsen geheel of gedeeltelijk innemen. Het zal in alle gevallen om additionele werkgelegenheid moeten gaan.

HET ANTWOORD VAN DE RAAD VOOR DE KUNST

Ten aanzien van de taal van Sociale Zaken en het vrijwel negeren van artistieke overwegingen en kunstbeleid in het advies, geeft de Raad aan dat het vraagstuk "werken met behoud van uitkering", zowel volgens de opvatting van de regering als die van de Raad, primair een werkgelegenheidsvraagstuk is. De voorgestelde regeling is een regeling in het kader van sociaal en werkgelegenheidsbeleid en geen instrument voor het voeren van kunstbeleid.

Op de punten a. t/m e. gaat de Raad als volgt in:

- ad a. Bij "doorspelen" is het gevaar aanwezig dat de gesubsidieerde speelperiode aanzienlijk zal worden bekort ten laste van de middelen voor sociale uitkeringen en over de rug van (dan) werkloze kunstenaars, om de daardoor niet verbruikte subsidie aan te wenden voor nieuwe projecten. Dit is dan een vorm van subsidie-vervalsing "ten voeten uit."
- ad b. De beroepspraktijk omvat meer dan de geheel of gedeeltelijk gesubsidieerde gezelschappen.
- ad c. Gebruikmaking van de beschikbare faciliteiten hoeft niet te betekenen dat de producties ook onder de vleugels van faciliteitenverschaffers dienen plaats te vinden.
- ad d. De Raad heeft het gevaar voor stigmatisering onderkend, maar de gevoelde noodzaak om het experiment mogelijk te maken heeft geprevaleerd.
- ad e. Wat betreft het gevaar voor concurrentie-vervalsing wijst de Raad op de mogelijkheid tot controle op de gestelde voorwaarde: de te hanteren entree-prijs of uitkoopsom mag niet lager zijn dan die voor producties die tot stand gekomen zijn zonder dat gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid tot het werken met behoud van uitkering.

DE VERENIGING VAN NEDERLANDSE TONEELGEZELSCHAPPEN

De VNT, de belangenorganisatie van het (volledige) gesubsidieerde nederlandse toneel, staat in eerste instantie niet afkerig tegenover werken met behoud van uitkering. Als specifieke redenen voor toepassing in de kunst, i.c. toneel, noemt de VNT:

- Sollicitatie-verbetering; vooral voor jonge toneelkunstenaars die met behoud van uitkering kunnen repeteren en de producten kunnen laten zien, geldt dat de doorstroming naar betaalde arbeidsplaatsen enorm kan worden verbeterd.
- Geen concurrentie; dit wordt gestaafd met het voorbeeld van de in New York gegroeide gewoonte van de zgn. "Showcases". Dit zijn toneelproducties waarbij de acteurs geen enkele betaling krijgen. De bedoeling is alleen een mogelijkheid te bieden om gezien te worden. Dat deze producties niet als concurrentievervalsing worden beschouwd blijkt uit de medewerking, die de Amerikaanse vakbond aan deze vorm van onbetaald werk verleent: zij eist geen salariëring op.
- Nauwelijks extra kosten; naast salarislasten hoeft toneelmaken niet veel te kosten. Zelfs bij de grote gezelschappen zijn de zgn. "materiële" kosten (decors, kostuums, repetitie-ruimte huur, vervoer etc.) slechts 30% van de totale uitgaven. De rest is salaris.
- Beperkte duur; bij slechte resultaten kan een regeling vrij makkelijk worden stopgezet.
- Ervaring aanwezig; tegen de officiële regels in, is er dankzij functionarissen die gezien hebben hoe het in het toneel uitpakt, al her en der de nodige ervaring met toneelspelen met behoud van uitkering opgedaan.

De voorwaarden die zij bij een experiment zouden willen stellen zijn:

- Niet voor hen die afhankelijk zijn van de WW. Alleen uitkeringen die via de rijksbegroting worden gefinancierd zouden geschikt zijn (WWV, RWW en Bijstand).

- Prioriteit voor hen die aan het begin van hun carrière staan.
- Beroepserkenning; b.v. door aantoonbare beroepservaring van minimaal twee jaar en/of afgeronde beroepsopleiding.

DE KUNSTENBOND-FNV

De Kunstenbond heeft op dit moment (april 1983) nog geen definitief standpunt bepaald t.a.v. werken met behoud van uitkering. Wel blijkt ze in de praktijk niet erg gewillig te staan tegenover werkloze leden die om advies over werken met behoud van uitkering aankloppen.

Als voornaamste bezwaren tegen werken met behoud van uitkering zijn aangevoerd:

- er wordt op deze wijze geen structurele werkgelegenheid gecreëerd
- de kans is aanwezig dat categorieën tweederangs werknemers ontstaan
- de positie van de reguliere werknemers kan op de tocht komen te staan als gevolg van concurrentie-vervalsing en verdringingseffecten
- de kans bestaat dat het legaliseren van werken met behoud van uitkering aangegrepen wordt om nog meer te bezuinigen op het kunstenbudget.

Hoewel de Kunstenbond vasthoudt aan de eis voor 1% van de overheids-uitgaven naar de kunsten, ziet men in dat dit geen oplossing biedt op korte termijn. De noodzaak van een (experimentele) regeling wordt onderkend, maar de voorwaarden die aan een dergelijke regeling verbonden moeten worden (rechtspositie, arbeidsvoorwaarden, beroepsbescherming) zijn voor de Kunstenbond zwaarwegende factoren.

DE PRAKTIJK

Uit de enquêtes die zijn rondgestuurd n.a.v. deze thema-dag bleek nog eens te meer, hoe verschillend door sociale diensten wordt omgegaan met mensen die beroepsmatig onbetaald werk willen doen. De reacties en consequenties lijken zeer willekeurig en afhankelijk van de betreffende ambtenaar die "het geval" in behandeling heeft. Niet alleen wordt per gemeente verschillend geoordeeld, maar ook binnen een en dezelfde gemeente komen de meest uiteenlopende reacties voor: van bereidwilligheid en stilzwijgende toestemming tot strafkorting op en intrekking van uitkeringen. Een aantal "cases" zullen op de thema-dag naar voren worden gebracht, waaronder:

- de ervaringen van Pieter Loef, die het initiatief nam tot het oprichten van theatergroep "Chaoz" waarin werklozen uit verschillende kunstdisciplines de kans krijgen zich te manifesteren;
- de ervaringen van Stut, een groep die buurttheatergroepen in Utrecht begeleidt, maar door stopzetting van subsidie (niet uit twijfels aan kwaliteit of zin, maar uit gebrek aan financiële middelen) min of meer gedwongen wordt het werk te staken;
- de groep "Lijn Negen" die dankzij enkele jaren "gepast gebruik van sociale voorzieningen", nu zijn leden op basis van de Toneel-CAO kan salariëren;
- Johan Schop, sinds jaren (noodgedwongen onbetaald) medewerker van Pasta B (gedeeltelijk gesubsidieerde theatergroep) en hierom enkele maanden geleden uit de RWW gezet.

Een vreemde contradictie die wellicht ter sprake zal komen, zit in het feit dat verschillende theatergroepen van overheidswege wel subsidie toegewezen krijgen om materiële kosten (decors e.d.) te dekken, maar niet genoeg om salarissen uit te betalen.

Worden de medewerkers van dergelijke projecten niet indirect naar de sociale dienst gestuurd, aangezien ze toch ergens van moeten leven?

EEN INITIATIEF UIT DE DANSSECTOR

De notitie's van van Klink en Buss & Pijnenburg hebben het Scapino Ballet aan het denken gezet. Het hoge werkloosheidscijfer onder dansers en danseressen mede in aanmerking genomen, heeft het een plan ontwikkeld voor een 2-jarig project (vanaf september 1983) waarbij een 6-tal dansers, één administratieve/organisatie-medewerker en een 2-tal chauffeurs/technici werkgelegenheid wordt geboden. Als de tot dusver voor werkloosheidsuitkeringen bestemde gelden (WWV voor 6 dansers en 1 adm./org. medewerker) voor de duur van het project kunnen worden aangewend, zou het volgens Scapino Ballet mogelijk moeten zijn een en ander verder "budgettair neutraal" te laten blijven.

In de loop van het 2e seizoen van het project zou dan beslist kunnen worden of voortzetting en eventuele uitbreiding mogelijk en wenselijk is.

Het Scapino Ballet stelt zich de gang van zaken als volgt voor: de als werkzoekend ingeschreven dansers worden in de gelegenheid gesteld auditie te doen voor een plaats in één van de twee nieuw in te stellen Scapino-demonstratie-groepen (elk bestaand uit 2 danseressen, 1 danser, 1 presentator en 1 chauffeur/technicus). De aldus geselecteerde dansers (in totaal 2 jongens en 4 meisjes) studeren in een periode van ca. 6 weken een nieuw demonstratie-programma in van ca. 1 uur. In dezelfde periode worden vanuit de zgn. Tewerkstelling Erkende Gewetensbezwaarden-regeling 2 chauffeurs/technici aangetrokken. Na de repetitie- en inwerkperiode zullen beide groepen operationeel zijn en gedurende het seizoen ca. 400 dansdemonstraties kunnen presenteren.

Doel van het project:

- toename van de activiteiten op het gebied van de receptieve kunstzinnige vorming, voor een deel in die regio, waar geen theater-accomodaties zijn en deels voor nieuwe doelgroepen.
- werkgelegenheid voor werkzoekende dansers die tevens de noodzakelijke training krijgen en beroepservaring op kunnen doen.

DEEL 4: SAMENVATTING MOGELIJKHEDEN, VOORWAARDEN EN BEPERKINGEN

In het voorgaande wordt naast het werken met behoud van uitkering nog een aantal andere mogelijkheden genoemd, die weliswaar niet direct als een volwaardig werkgelegenheidsbeleid gekwalificeerd kunnen worden, maar toch reëel genoeg zijn om overwogen te worden.

Naast het gelimiteerd of ongelimiteerd toestaan van werken met behoud van uitkering bestaat de mogelijkheid van een suppletie in de vorm van loon boven de uitkering. Het enige verschil met een loontrekker is dan het verschil in rechtspositie en arbeidsvoorwaarden.

Een andere vorm is de volledige loonkostensubsidie. Door aanwending van uitkeringsgelden kan dan een extra arbeidsplaats ontstaan. Er wordt hier dan nog geen rekening gehouden met financiële middelen voor bijvoorbeeld de overhead.

Als voorstadium van een (exploitatie) subsidie zullen bepaalde groepen in bepaalde gebieden de kans moeten krijgen met toestemming van het gemeentebestuur en de gemeentelijke sociale dienst zich gedurende een afgeperkte periode te bewijzen. Een voorbeeld is "Lijn Negen" in Kampen.

Ook het werken met behoud van uitkering gecombineerd met een subsidie voor productie- of materiaalkosten zou een hoop kunstenaars uit de brand helpen. Of groepen zouden in staat gesteld moeten worden hun eventuele uitkoopsommen aan te wenden voor productiekosten, zodat ze niet meer afgetrokken worden van hun uitkering.

Een andere reeds bestaande mogelijkheid onder bepaalde voorwaarden is de steun aan startende ondernemers. De beleidslijn op dit punt is dat wanneer werklozen weinig of geen kans maken een baan te vinden, en als de poging om een eigen bestaan op te bouwen levensvatbaarheid heeft, de bedrijfsvereniging een aantal maanden land de WW-uitkering kan voortzetten. Een uitbreiding van de regeling zou misschien enig soelaas bieden. Kunstenaars die hun opleiding achter de rug hebben zouden de mogelijkheid moeten kunnen krijgen, om zich van enige praktijkervaring te kunnen verzekeren.

Een voorlopige, maar ook utopische mogelijkheid is het basisinkomen. Eventueel zou onderzocht kunnen worden wat een bestaande regeling als de BKR zou kunnen betekenen voor andere sectoren binnen de kunsten.

Een flexibeler arbeidsbestel zou ook een oplossing kunnen zijn. Wat te denken van een éénjarig verlof eens in de drie jaar, roulatie en pool-systemen.

BEPERKINGEN EN VOORWAARDEN

Uit het voorgaande komen naast standpunten ook een aantal bezwaren en belemmeringen naar voren die in meerdere of mindere mate het werken met behoud van uitkering of varianten daarvan onmogelijk zouden maken. Hier sommen wij nogmaals zoveel mogelijk beperkingen op.

Concurrentievervalsing.

Hier is sprake van als er oneerlijke concurrentie plaats vindt tussen werkgevers, omdat de één met uitkeringstrekkers in dienst goedkoper kan produceren dan de ander. Is er sprake van oneerlijke concurrentie of is de kunstensector zo specifiek dat ieder aanbod haar eigen vraag schept zoals wel eens beweerd wordt, of moet je je afvragen of door een extra aanbod de concurrentie buitensporige vormen zal aannemen.

Een oneerlijke concurrentie kan ook plaatsvinden doordat het aantal beschikbare speeldata in accommodaties aan grenzen gebonden is. Dat zou in sommige gevallen tot een krappe speelmogelijkheid kunnen leiden.

Substitutie.

Dit betreft ook een zekere concurrentievervalsing, maar dan niet op het niveau van het product, maar op het niveau van de arbeidskracht. Een werkgever zal bij gelijkblijvende kwaliteit eerder geneigd zijn goedkope werkgevers met behoud van uitkering in dienst te nemen. Mensen in loondienst worden daardoor uitgestoten en komen ook in een uitkerings situatie te verkeren.

Verstoring politieke besluitvorming.

De overheid verdeelt middelen op grond van politieke beslissingen (budgetmechanisme). Wanneer nu middelen bestemd voor uitkeringen aangewend worden (teruggeploegd) voor een ander beleid dan vindt er een verstoring plaats van het beleid dat op grond van een eerdere politieke beslissing bepaald is.

Bijvoorbeeld in de kunstensector zou dan gesproken kunnen worden van een vorm van subsidievervalsing. De overheid zou geen kunstbeleid meer hoeven te voeren.

Onbeheersbaarheid.

Het ongelimiteerd toestaan van werken met behoud van uitkering zou ontwikkelingen in de hand kunnen werken die vanwege haar onvoorspelbare karakter niet te controleren zijn. Slechts door het op beperkte schaal toestaan zouden onvoorspelbare gevolgen enigszins in de hand kunnen worden gehouden.

Te denken valt aan experimenten. Een zekere beroepsbescherming lijkt ook onoverkomelijk.

Aantasting arbeidsvoorwaarden.

De rechtspositie kan aangetast worden van hen die in loondienst zijn. Bovendien zou het toestaan van werken met behoud van uitkering de lonen van de nog werkenden aan kunnen tasten. En op wat langere termijn daarmee ook weer het uitkeringenniveau.

Eerste en tweede circuit.

Door het toestaan van werken met behoud van uitkering zou er een circuit van tweede-rangs werknemers kunnen ontstaan, met alle sociale en economische verschillen van dien. Daar kan tegen in gebracht worden dat een dergelijke situatie nu in feite ook reeds bestaat in de kunstensector.

Het accepteren van niet-betaalde arbeid als passend.

Werklozen worden geacht passende arbeid te accepteren. Straks zou dat zich ook voor kunnen doen voor passende niet-betaalde arbeid.

Zwaardere eisen aan niet-betaalde arbeid.

Niet-betaalde arbeid zal tot de officiële bemiddeling van arbeidsbureau's gaan behoren, maar de hoeveelheid niet-betaald werk is beperkt. Er zal een nieuwe categorie 'dubbel-werklozen' ontstaan.

VOORWAARDEN VOOR UITVOERING

We hebben een aantal mogelijkheden en beperkingen genoemd.

De beperkingen kunnen enigszins overwonnen worden als eventuele projecten aan bepaalde voorwaarden voldoen.

We stippen er enkele aan:

Het toestaan van werken met behoud van uitkering zal eenvoudiger zijn voor bepaalde projecten, waarvan alle leden in dezelfde situatie verkeren. Op het moment dat het toegestaan wordt bij bijvoorbeeld een bepaald theatergezelschap ontstaan er verschillende posities op financieel, juridisch gebied, tenzij men aan nauw omschreven regels voldoet.

Eventueel zou de spreiding van bepaalde kunstvormen in acht genomen moeten worden. Bevinden zich bijvoorbeeld witte plekken in bepaalde regio's of in bepaalde kunstvormen, waardoor er niet meteen concurrentie optreedt?

Er zouden toetsingscommissies in het leven kunnen worden geroepen, bestaande uit werkgevers, werknemers en uitkeringsinstanties, die zouden moeten beoordelen of bepaald werk additioneel is, m.a.w. wezenlijk afwijkt van het bestaande aanbod; zouden dergelijke commissies ook een vorm van kwaliteits-toetsing moeten doen; of ligt dat moment ergens anders?

En moet er een beroepsbeschermingstoets inzitten?

Literatuurlijst Werken met behoud van uitkering.

- 'Kunsten en werkgelegenheid'
Een verkennende studie naar de arbeidsmarktsituatie op het terrein der kunsten met economische aanbevelingen voor het scheppen van werkgelegenheid in deze sector.
Ministerie van CRM, P. van Klink, december 1981.
- 'De beroeps-podiumkunstenaar en het onbetaald werken'.
Een onderzoek naar de juistheid van de hypothese, dat de podiumkunstsector bij uitstek geschikt zou zijn als experimenteerterrein voor het 'werken met behoud van uitkering'.
A.E.J. Buss en M.P.F. Pijnenburg, i.o.v. de Raad voor de Kunst, december 1982.
- Kunstenkrant nr. 2, februari 1982, Ruggespraak p.14.
- Kunstenkrant nr. 6/7, juli/augustus 1982
'Gepast gebruik van de sociale verzekering', Tjitte Kamminga, p.18/19.
- Kunstenkrant nr. 8, september 1982, Ruggespraak p.42.
- Nota Voorzieningsfonds voor Kunstenaars, VVK 1982.
- Brief van de VNT aan mevrouw Evenhuis-Van Essen, dd. 26 sept. 1982.
Over: WBU in het toneel.
- Advies van de afdeling Muziek en Theater van de Raad voor de Kunst, dd. 15 december 1982 (nr. MT-82.632/6); praktijkexperiment werken met behoud van uitkering.
- Brief dansgezelschap Scapino aan het Ministerie van Onderwijs, Amsterdam, 20 december 1982.
- 'De toekomst van kunst en cultuur'-
Vervolg-adres aan het Nederlandse Parlement
Raad voor de Kunst, Federatie etc., december 1982.
- Schriftelijke reactie van het Directie Overleg Dansgezelschappen aan de Raad voor de Kunst op hun advies, dd. 3 maart 1983.
- Schriftelijke reactie op de reactie van het DOD van de Raad voor de Kunst, dd. 7 april 1983.
- 'Onbetaald werk..... mag dat?
Een advies en een studie over niet betaald werk door mensen met een uitkering.
Sociale Verzekeringsraad, 1982.

- Advies "onbetaald werk met behoud van uitkering" van de Sociale Verzekeringsraad, dd. 25 februari 1982.
- Werkgelegenheidsplan, eerste versie - voorjaar '82.
- Circulaire aan de gemeentebesturen met als onderwerp: 'Het verrichten van niet betaalde werkzaamheden tijdens WWV- en RWW-uitkering'.
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 28 mei 1982.
- 'Geen gezeik, iedereen rijk'
Basisinkomen: ontkoppeling van arbeid en inkomen.
Studium Generale, Rijksuniversiteit Groningen, najaar 1982.
- Een rapport van de Stuurgroep Beleidsvorming Niet-actieven.
- Studie van de Interdepartementale Commissie Aanwending Uitkeringen (ICAU), 30 september 1982.
- Beleid inzake het starten van een eigen bedrijf,
Ministeries van EZ, SoZa-W, CRM. en Landbouw en Visserij, september 1982.
- 'Vrijwilligerswerk zakelijk bekeken'-
Landelijke Stichting Werkwinkel Utrecht, 2e druk oktober 1982.
- Brief aan B&W van gemeente Epe met als onderwerp: 'Instemming Proefproject Gemeenschapstakenplan'.
Ministerie van CRM, 20 oktober 1982.
- Openbare Uitgaven, themanummer over sociale zekerheid; Kluwer, december 1982.
- Notities werkgelegenheidsbeleid in het kader van het financieel-economisch beleid, kabinet januari 1983.
- Gemeenschapstakenplan voor werkloze jongeren,
Ministerie van WVC en Ministerie van SoZa-W, Rijswijk, februari 1983.
- FNV-notitie "Aanwending van uitkeringsgelden voor Werkgelegenheid"
8 maart 1983.

De Boekmanstichting in Amsterdam is bezig een omvattende literatuurlijst samen te stellen over het werken met behoud van uitkering in de kunsten-sector.

HET PAROOL DE NETTO INKOMENS IN 1983

Dinsdag 25 januari 1983

Naam sociale voorziening:	In loon-dienst	Wacht-geld	WW Werkloosheidswet	WWV Wet Werkloosheidsvoorziening	RWW Rijksgroepregeling Werkloze Werknemers	ABW De Algemene Bijstandswet	ZW Ziekte wet	AAW Algemene Arbeids-ongeschiktheidswet	WAO Wet op de Arbeids-ongeschiktheidsverzekering	AWBZ Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten	ZFW Ziektenfonds wet	AKW Algemene Kinder-bijslagwet	AOW Algemene Ouderdomswet	AWW Algemene Weduwen- en Waisenwet
Voor wie en wanneer:		Werknemers, die onvrijwillig werkloos zijn geworden en tenminste een half jaar (130 werkdagen) hebben gewerkt gedurende de afgelopen 12 maanden, krijgen gedurende 8 weken wachtgeld. Daarna volgt de WW.	Werknemers, die onvrijwillig werkloos zijn geworden en tenminste een half jaar (130 werkdagen) gedurende het afgelopen jaar hebben gewerkt, krijgen gedurende 6 maanden een WW-uitkering. Van die 6 maanden gaan echter de 8 weken waarin wachtgeld is ontvangen af. Na de WW volgt de WWV.	Werknemers die werkloos zijn geworden en tenminste een half jaar (130 werkdagen) gedurende het laatste jaar voor het werkloos worden hebben gewerkt, krijgen gedurende 7 jaar een WWV-uitkering. Bij gedwongen ontslag komt de WWV na de WW. Na de WWV volgt de RWW of naar 'Bijstand'. Men nog in de WWV op het moment dat men 60 wordt bij ontslag op 57,5 jarige leeftijd of daarna, dan wordt de WWV verlengd tot 65 jaar.	De Bijstand voor werklozen, die geen recht (meer) hebben op WW of WWV (29 jaar na het ontslag) en voor anderen die voor hun inkomen aangewezen zijn op arbeid in loondienst, met andere woorden, hij moet proberen met als werkzoekende ingeschreven zijn bij het arbeidsbureau en ook beroep zijnd passend ander werk te aanvaarden dan wel zich te laten ontschieten.	De 'Bijstand' voor leedere Nederlanders, die niet zelf in de noodzakelijke kosten van het bestaan aan voorzien. De ontvanger van Bijstand moet proberen een baan te vinden als dat redelijkverwacht kan worden (dit kan worden gedaan met een moeder alleen of een bejaarde). De Bijstand wordt niet gegeven als men door speciale omstandigheden niet rond kunnen komen van hun loon of uitkering.	Wie in loondienst is en door ziekte of ongevallen niet meer in staat is zijn/haar eigen werk te verrichten krijgt Ziektegeld gedurende ten hoogste 52 weken. Langer ziek; dan in de WAO.	Minimum-uitkering voor iedere arbeidsongeschikte die in Nederland woont of in loondienst werkt. Hij of zij moet verder ouder zijn dan 18 en jonger dan 86 jaar is, langer dan 52 weken voor minstens 25 % arbeidsongeschikt zijn geweest, en bovendien het jaar ervoor minstens onge-veerd / 4.300 betaald hebben verdient.	Voor werknemers in loondienst en werklozen met een WW of WWV-uitkering, die minstens 15 % arbeidsongeschikt zijn, en na 52 weken ziekte nog niet in staat zijn enig werk te verrichten. De WAO is een verplichte werknemersverzekering die aanvulling biedt op de AAW basis-uitkering.	Voor iedereen die in Nederland woont of in loondienst werkt, ongeacht nationaliteit of leeftijd.	1 Verplichte verzekering: voor ieder die ook voor Ziekte wet is verzekerd, behalve als het vaste brutoloon, zoals dat op de peildatum 1 november wordt vastgesteld, hoger is dan / 46.550 per jaar. Bovendien zijn Ziektenfondsregens kan men zich slechts particulier verzekeren. 2 Jaarlijkse verzekering: voor 65-plussers met een bruto jaarsinkomen beneden / 23.834. 3 Vrijwillige verzekering: voor zelfstandigen en ambtenaren met bruto jaarsinkomen van minder dan / 46.550.	Ieder die in Nederland woont of werkt, en verzorgd is van een of meer kinderen krijgt, ongeschikt zijn inkomen, via de AKW Kinderbijslag. In sommige gevallen is de wet dat het kind financieel ten laste van de verzorger komt (bijvoorbeeld als het kind ouder is dan 16 of buitenshuis woont).	Pensioenregeling voor iedereen die in Nederland woont of werkt. Wie 65 wordt en getrouwd is krijgt een gehuwdpensioen. Bij echtparen is de leeftijd van de man beslissend. Samenwonenden tellen als ongehuwden. Overige weduwen krijgen een tijdelijke weduwenuitkering, in afwachting van een baan. Volle wezen krijgen een toezienpensioen.	Voor alle vrouwen (met en zonder kinderen) wier echtgenoot in Nederland verzorgd was. Wie ouder dan 40 jaar is krijgt weduwenpensioen tot aan haar 65ste jaar. Dan volgt AOW. Dit geldt ook voor vrouwen onder 40 zolang zij een kind hebben; zwanger zijn of arbeidsongeschikt zijn. Overige weduwen krijgen een tijdelijke weduwenuitkering, in afwachting van een baan. Volle wezen krijgen een toezienpensioen.
Hoogte bruto uitkering:	Bruto loon: / 1.075 18-jarige: / 2.048 minn alleen: / 2.048 minn gezin: / 2.048 modaal: / 2.790 2 x modaal: / 5.561	80 % van het laatste brutoloon (gemiddelde van de laatste 13 weken bij wisselend loon). Maar niet meer dan / 4.229 bruto per maand. Van de WW-uitkering wordt 7,5 procent als vakantiegeld uitgekeerd. Niet tot het loon worden gerekend overwerkbeloningen, gratificaties, winstdeeling, toeslagen en dergelijke, tenzij ze een vast bestanddeel van het loon waren. Wel tot het loon behoort het vakantiegeld. Loon/uitkering worden aangepast aan de algemene loonontwikkeling.	75 % van gemiddelde bruto loon gedurende de laatste 6 weken van de baan, vakantiegeld meegeld. Niet tot het loon worden gerekend overwerkbeloningen, gratificaties, winstdeeling, toeslagen en dergelijke, tenzij ze een vast bestanddeel van het loon zijn. De WWV zelf keert (als enige) het vakantiegeld in maandelijkse moontjes uit. Uitkering nooit meer dan / 4.282 bruto per maand, vakantiegeld meegeld. Loon/uitkering worden 2 x per jaar aangepast aan de algemene loonontwikkeling.	De RWW en ABW krijgen niet naar het vroegere inkomen. De uitkeringen zijn afhankelijk van gezinssituatie en leeftijd. RWW- en ABW-keuren uit vullen aan tot, voor gehuwden, het netto minimumloon: / 1.447 per maand. Bijstandsmoeders krijgen / 1.302, ongehuwden van 23 jaar en ouder / 1.013. Jongeren krijgen 75 % van hun minimumloon, maar nooit minder dan / 734. De RWW en ABW keren vakantiegeld uit.	tiegeld uit. Huursubsidie wordt niet gekort op de uitkering. Eigen vermogen (waaronder het eigen huis) groter dan / 15.200 (ongehuwden: / 7.600) moet eerst 'opgegeven' worden. De ABW betaalt als nodig meer dan het 'minimumloon': zoals een bejaardentehuis dat dunder is dan de AOW. En wie van loon of uitkering door bijzondere omstandigheden niet kan rondkomen kan een beroep doen op de ABW.	Eerste twee dagen geen uitkering (meestal betaald werkgever door); daarna 80 % van het laatste brutoloon (overwerkbeloningen niet meegeld), maar nooit meer dan bruto / 4465 per maand. De ZW keert geen vakantiegeld uit. De werkgever moet echter het volle vakantiegeld uitkeren. De meeste werkgevers vullen tijdens ziekte het netto-ziektegeld aan tot 100 % van het nettoloon. Bij zwangerschap moet de werkgever 6 weken voor en na bevalling 100 % van het bruto loon uitbetalen.	Hoogte niet afhankelijk van het laatste brutoloon, maar van de mate van arbeidsongeschiktheid, de leeftijd en de bruto loon (overwerkbeloningen). De uitkeringshoogte is verder afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. De uitkering bedraagt nooit meer dan bruto / 4.245 per maand.	Maximaal 80 % van het bruto loon in het voorgaande jaar (inclusief vakantiegeld, gratificaties, tantièmes etc, maar zonder overwerkbeloningen). De uitkeringshoogte is verder afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. De uitkering bedraagt nooit meer dan bruto / 4.245 per maand.	De AWBZ neemt de kosten op zich van bijzondere ziektekosten, zoals kosten van opname in ziekenhuis, inrichting of sanatorium, behandeling van gehandicapten, sociaal-psychiatrische hulp.	Het Ziektenfonds neemt in de meeste gevallen de kosten op zich van medische hulp, geneesmiddelen, ziekenvervoer etc. Voor medieijnen op recept moet per portie een eigen bijdrage van / 2,50 worden betaald.	Vaste bedragen per kind, die hoger zijn naarmate het kind ouder is, er nog andere kinderen zijn en als bijvoorbeeld buitenshuis gestudeerd wordt. Enkele voorbeelden met bedragen per maand: 'eerste' kind dat nu geboren wordt: / 49 (het laagste bedrag); kind van 1 plus kind van 2 jaar: / 122 plus / 90; kind van 10 plus kind van 15: / 128 plus / 138; kind van 15 plus buitenshuis studierend kind van 18: / 136 plus / 388.	Het netto gehuwdpensioen is gelijk aan het wettelijk netto minimummaandloon, ongehuwden krijgen daar 70 % van. De volgende bruto-bedragen zijn daar van afgetrokken: gehuwd: / 1.566 ongehuwd: / 1.091 Daarnaast krijgen AOW'ers een vakantiegeld dat netto weer gelijk kan wel 70 % is aan het netto-vakantiegeld van een minimumloner.	De bruto-uitkeringen, per maand, zijn gelijk aan de AOW-uitkeringen: weduwe zonder kinderen: / 1.091,13 weduwe met kinderen: / 1.566,45 plus bovendien vakantiegeld. Volle wezen krijgen, afhankelijk van de leeftijd, / 349 tot / 698 bruto per maand.	
Inhoudingen: (wat wordt op de bruto uitkering ingehouden; tussen haakjes wil zeggen: 'eveningsbijdrage).	WW, ZW, WAO, AOW/AWW, Loonbelasting en eventueel Ziektenfonds.	(WW), ZW, WAO, AOW/AWW, Loonbelasting en eventueel Ziektenfonds.	(ZW), (WW), WAO, AOW/AWW, Loonbelasting en eventueel Ziektenfonds.	De uitkeringen zijn netto. De uitkerende instantie neemt wel een aantal premies voor z'n rekening, waaronder de (verplichte) Ziektenfondsverzekering.	De uitkeringen zijn netto. De uitkerende instantie neemt wel een aantal premies voor z'n rekening, waaronder een vrijwillige Ziektenfondsverzekering.	Soms premies AOW/AWW en Loonbelasting. Andere premies worden nooit van het Ziektegeld ingehouden, vandaar dat de netto ziekte-uitkering maar weinig afwijkt van 100 % van het normale nettoloon.	Premies AOW/AWW, Loonbelasting en in sommige gevallen eventueel Ziektenfonds.	Premies (WW), (ZW), (WAO), AOW/AWW, Loonbelasting en eventueel Ziektenfonds.	Geen inhoudingen.	Geen inhoudingen.	Geen, de kinderbijslag is netto en onbelast.	Loonbelasting, pre-nieuw Ziektenfonds (moet zelf afgedragen worden).	Loonbelasting, eventueel Ziektenfonds-premie.	
Maandelijkse netto uitkering:	18-jarige: / 788 minn alleen: / 1.368 minn gezin: / 1.467 modaal: / 1.784 2 x modaal: *) / 2.802 (gemiddeld)	18-jarige: / 650 minn alleen: / 1.140 minn gezin: / 1.466 modaal: / 988 2 x modaal: *) / 2.277	18-jarige: / 650 minn alleen: / 1.150 minn gezin: / 1.323 modaal: / 1.576 2 x modaal: *) / 2.263 Inclusief vakantiegeld !!!	18-jarige: / 724 minn alleen: / 1.013 minn gezin: / 1.447 modaal: / 1.447 2 x modaal: / 1.447	18-jarige: / 742 minn alleen: / 1.315 minn gezin: / 1.390 modaal: / 1.613 2 x modaal: *) / 2.708 Het ziektegeld wordt meestal uitbetaald aan de werkgever, die vervolgens het normale loon betaalt.	18-jarige: / 902 minn alleen: / 1.429 modaal: / 1.429 2 x modaal: *) / 2.254 (deze bedragen gelden volledig arbeidsongeschikt worden verkiard)	18-jarige: / 533 minn alleen: / 801 minn gezin: / 1.120 modaal: / 999 2 x modaal: / 1.120	18-jarige: / 738 minn alleen: / 1.341 minn gezin: / 1.446 modaal: / 1.537 2 x modaal: *) / 2.254 (inclusief AAW-basisuitkering; uitgaande van iemand die volledig wordt afgekeurd)	18-jarige: / 568 minn alleen: / 789 minn gezin: / 906 modaal: / 999 2 x modaal: / 1.737	18-jarige: / 608 minn alleen: / 923 minn gezin: / 915 modaal: / 1.071 2 x modaal: / 1.971	18-jarige: / 596 minn alleen: / 923 minn gezin: / 915 modaal: / 999 2 x modaal: / 1.745	18-jarige: / 608 minn alleen: / 923 minn gezin: / 915 modaal: / 1.071 2 x modaal: / 1.971	18-jarige: / 608 minn alleen: / 923 minn gezin: / 915 modaal: / 1.071 2 x modaal: / 1.971	
Vakantiegeld netto:			Vakantiegeld zit al in de maandelijkse uitkeringen.	18-jarige: / 447 minn alleen: / 636 minn gezin: / 908 modaal: / 908 2 x modaal: / 908	De Ziekte wet keert geen vakantiegeld uit, maar de werkgever moet - ook tijdens de ziekteperiode - het volle vakantiegeld uitkeren.									
Orgaan dat uitbetaling regelt:		Bedrijfsvereniging, ten laste van Bedrijfsvereniging.	Bedrijfsvereniging, ten laste van Algemene Werkloosheidsfonds.	Sociale dienst gemeente, ten laste van de schatkist.	De sociale dienst van de gemeente, die de kosten weer grotendeels vergoed krijgt uit de schatkist.	De sociale dienst van de gemeente, die de kosten weer grotendeels vergoed krijgt uit de schatkist.	Bedrijfsvereniging	Bedrijfsverenigingen, ten laste van het Algemeen Arbeidsongeschiktheidsfonds.	Bedrijfsvereniging, ten laste van Arbeidsongeschiktheidsfonds.	Ziektenfonds, particuliere verzekeringen en ambtenarenverzekeringen.	Ziektenfonds.	Raad van Arbeid; uitbetaling door Sociale Verzekeringsbank	Raad van Arbeid; uitbetaling door Sociale Verzekeringsbank	Raad van Arbeid; uitbetaling door Sociale Verzekeringsbank
Aantal mensen met uitkering: (in 1982)			125.000	217.000	168.000	128.000 (bejaarden met een aanvullende Bijstandsuitkering, en tijdelijke hulp met meegeld).	Alle ziektedagen bij elkaar geteld komen overeen met een vol jaar werk van 261.000 mensen.	Ongerekend 172.000 volledige AAW-uitkeringen aan mensen die alleen AAW krijgen, plus nog 23.000 uitkeringen aan mensen die ook nog aanvullend WAO krijgen.	460.000		gezinleden meegedeeld zijn verzekerd; verplicht: 7,0 miljoen bejaarden; 2,1 miljoen vrijwillig; 1,5 miljoen	4,6 miljoen 'kinderen' (waarbij bijvoorbeeld een buitenshuis studierend kind waarvoor drievoudige bijslag is gegeven of voor drie is meegedeeld).	1,32 miljoen	166.000
Totaal bedrag van de			/ 3,7 miljard	/ 6,3 miljard	/ 2,4 miljard	/ 2,0 miljard	/ 6,4 miljard	/ 8,3 miljard.	/ 13,3 miljard (waarvan 4,7 miljard uit de AAW-pot).	/ 8,0 miljard	/ 13,5 miljard	/ 7,3 miljard	/ 21,4 miljard	/ 2,8 miljard

staat mee aan de uitkering:	0,9 miljard	1,8 miljard	2,7 miljard	3,6 miljard	4,5 miljard	5,4 miljard	6,3 miljard	7,2 miljard	8,1 miljard	9,0 miljard	10,0 miljard	
Premie die in totaal moet worden betaald: (dag- en jaargrenzen zijn inclusief vakantiegeld, maar de daarbij behorende maandloon zijn exclusief vakantiegeld. Over dit vakantiegeld is een deel van de premieheffing uitgekeerd.)	0,9 % gemiddeld (per bedrijfsvereniging verschillend) van het premie-inkomen, maar over niet meer dan / 362 per dag (/ 5.281 per maand). Verwacht wordt dat de premie dit jaar stijgt tot gemiddeld 1 procent.	4,3 % van het premie-inkomen, maar niet over meer dan / 262 per dag (/ 5.281 per maand).	0,0 %	0,0 %	Gemiddeld 5,7 % (verschillen per bedrijfstak) van het premie-inkomen, maar niet over meer dan / 262 per dag (/ 5.281 per maand).	4,95 % over het belastbaar inkomen, maar niet over meer dan / 150 per jaar (/ 4.740 per maand).	20,9 % over het bedrag dat het premie-inkomen hoger is dan / 94 per dag (/ 2.907 per maand). Premie-inkomens hoger dan / 262 per dag (/ 5.281 per maand) betalen echter een vaste maximumpremie.	4,45 % over het belastbaar inkomen, maar niet over meer dan / 150 per jaar (/ 4.740 per maand).	Verplicht verzekerd: 9,8 % van het premie-inkomen, dat voor dit doel echter niet hoger wordt vastgesteld dan / 152 per dag (ongeveer / 3.064 per maand). Daarvoor is bij mensen die meer verdienen de eerste maanden 'tevel' in, tot de maximum jaarpremie van / 7.002 is bereikt.	4,6 procent van het belastbare inkomen, dat voor dit doel echter niet hoger wordt vastgesteld dan / 81,150 per jaar (/ 4.740 per maand).	11,45 % van het belastbaar loon, maar nooit over meer dan / 81,150 per jaar (/ 4.740 per maand). Veel loonadministraties houden overigens bij mensen die meer verdienen de eerste maanden 'tevel' in, tot de maximum jaarpremie van / 7.002 is bereikt.	1,35 % van het belastbaar loon, maar nooit over meer dan / 81,150 per jaar (/ 4.740 per maand). Veel loonadministraties houden overigens bij mensen die meer verdienen de eerste maanden 'tevel' in, tot de maximum jaarpremie van / 825 is bereikt.
Wie moet premie betalen:	werknem.: 0,45 % werkgev.: 0,45 % zelfst.: — (gemiddeld, per bedrijfsvereniging verschillend)	werknem.: 4,3 % werkgev.: 0,0 % zelfst.: —	werknem.: 0,0 % werkgev.: 0,0 % zelfst.: —	werknem.: 0,0 % werkgev.: 0,0 % zelfst.: —	werknem.: 1,35 % werkgev.: 4,35 % zelfst.: —	werknem.: 0,00 % werkgev.: 4,95 % zelfst.: 4,95 %	werknem.: 17,25 % werkgev.: 3,85 % zelfst.: 20,90 % Over de eerste / 2.044 per maand (ook de maand waarin loon wordt betaald) is men premie verschuldigd.	werknem.: 0,00 % werkgev.: 4,45 % zelfst.: 4,45 %	werknem.: 4,9 % werkgev.: 4,9 % zelfst.: 4,6 %	werknem.: 0,0 % werkgev.: 4,8 % zelfst.: 4,6 %	werknem.: 11,45 % werkgev.: 0,00 % zelfst.: 11,45 %	werknem.: 1,35 % werkgev.: 0,00 % zelfst.: 1,35 %
Premie voor werknemer in gulden:	18-jarige: / 4,84 minn alleen: / 9,22 minn gezin: / 9,22 modaal: / 12,39 2 x modaal: / 23,76	18-jarige: / 46,25 minn alleen: / 88,10 minn gezin: / 88,10 modaal: / 118,37 2 x modaal: / 227,07	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 14,52 minn alleen: / 27,66 minn gezin: / 27,66 modaal: / 37,16 2 x modaal: / 71,29	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 2,69 minn gezin: / 2,69 modaal: / 123,54 2 x modaal: / 559,58	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 52,70 minn alleen: / 100,39 minn gezin: / 100,39 modaal: / 134,89 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 114,50 minn alleen: / 221,66 minn gezin: / 221,66 modaal: / 287,50 2 x modaal: / 507,35	18-jarige: / 13,50 minn alleen: / 26,14 minn gezin: / 26,14 modaal: / 33,90 2 x modaal: / 59,82
Premie voor werkgever in gulden:	18-jarige: / 4,84 minn alleen: / 9,22 minn gezin: / 9,22 modaal: / 12,39 2 x modaal: / 23,76	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 46,70 minn alleen: / 89,12 minn gezin: / 89,12 modaal: / 119,75 2 x modaal: / 229,71	18-jarige: / 49,54 minn alleen: / 95,90 minn gezin: / 95,90 modaal: / 124,36 2 x modaal: / 219,51	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,44 minn gezin: / 0,44 modaal: / 26,14 2 x modaal: / 118,40	18-jarige: / 44,54 minn alleen: / 86,23 minn gezin: / 86,23 modaal: / 111,85 2 x modaal: / 197,39	18-jarige: / 52,70 minn alleen: / 100,39 minn gezin: / 100,39 modaal: / 134,89 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 45,85 minn alleen: / 89,96 minn gezin: / 89,96 modaal: / 115,38 2 x modaal: / 203,62	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00	18-jarige: / 0,00 minn alleen: / 0,00 minn gezin: / 0,00 modaal: / 0,00 2 x modaal: / 0,00
Opmerkingen:	Wachtgeld en WW worden vaak als één verzekering beschouwd. De premie wordt doorgaans ook samengeteld op de loonstrook aangetroffen.	De regering overweegt geen WWV meer te geven aan werklozen jonger dan 23 jaar, ze gaan dan na de WW meteen naar de RWW of tewerkstellingsbijstand.	RWW en Bijstand worden doorgaans als een en hetzelfde gezien. Daarnaast zijn er nog Rijksgroepregelingen voor zelfstandigen, mindervaliden, gerepatrieerden, Ambonezen, thuislozen, en woonwageneigenaren, die op details na gelijk zijn aan de gewone Bijstand. De Rijks-groepsregeling voor oorlogsslachtoffers	kent wel - in beperkte mate - van het vroegere inkomen afhankelijk uitkeringen. De Rijksgroepregeling Beeldende Kunstenaars, de 'ontra-prestatie', laat de kunstenaar kunstwerken inleveren in ruil voor de uitkering, maar dwingt ze dan ook niet een geheel andere baan aan te nemen.	Zelfstandigen krijgen geen Ziektegeld (ze betalen ook geen premie). De Rijksgroepregeling Ambtenaren krijgen geen Ziektegeld. Ambtenaren krijgen een maximaal 80 % van hun laatstverdiende loon; daarna 80 %.	De AAW-uitkering is een 'minimum'-uitkering voor iedereen die een inkomen uit arbeid (gehad) heeft. Alleen werknemers kunnen hun AAW met een WAO-uitkering aanvullen tot maximaal 80 % van hun laatstverdiende loon.	Omdat de WAO een aanvulling is op de AAW-uitkering (waarvoor de werkgever reeds de premie heeft betaald), zijn werknemers geen premie verschuldigd over het eerste deel van hun inkomen. Bij volledige arbeidsongeschiktheid (80 tot 100 %) is de netto WAO-uitkering nooit lager dan het netto minimumloon. Wie minder dan 80 % arbeidsongeschikt is krijgt een deel-uitkering en zal meestal passend werk erbij moeten zoeken. Is dat er niet dan kan de WW het inkomen aanvullen.	Ongeluken ouder dan 18 jaar die op kosten van de AWBZ langer dan een half jaar in een inrichting worden verpleegd moeten soms zelf in de kosten bijdragen. Dit geldt ook voor echtparen die beiden worden verpleegd. De hoogte van deze Eigen Bijdrage is afhankelijk van de hoogte van het inkomen, maar kan nooit meer dan / 180 per maand bedragen. Verpleegde gehuwden van wie de partner niet in een verpleeginrichting wordt betaald maandelijks een Eigen Bijdrage van / 180.	Boltonoten(es) en kinderen die werken tegen een loon onder de ziektenafgrens zijn zelf verplicht verzekerd en moeten hun eigen premie betalen, met uitzondering van een particuliere verzekering kost voor een gezin met 2 kinderen rond / 384 per maand.	De AOW is een minimumuitkering. Anders pensioenen kunnen er dus nooit op in mindering worden gebracht. Ook mag een AOW'er bijverdienden zonder dat daardoor op de uitkering gekort wordt. Wie een poosje in het buitenland heeft gewoond en gewerkt betaalt in die tijd niet vrijwillig AOW-premie heeft betaald, kan later minder AOW.	De AWW-premie wordt op dezelfde wijze en tegelijkertijd met de AOW-premie ingehouden. De AOW-plus AWW-premie staan dan ook vaak onder de titel 'AOW' of 'Volksverzekeringen samengevoegd op de loonstrook of belastingaanslag.	

DE WIR-WAR VAN ONZE SOCIALE UITKERINGEN

door MARC LAAN en HENRY VAN MEEUWEN

- Het Parool rekende uit hoeveel iemand met een uitkering maandelijks schoon ontvangt, in vergelijking met zijn netto-loon. De vijf voorbeelden die daarvoor gekozen werden zijn:
- een jongere van 18 jaar, ongehuwd, die het minimumloondloon verdient top deze pagina steeds afgekort tot *18-jarige*;
- een alleenstaande van 23, die het normale minimumloon verdient (afgekort tot *minn alleen*);
- een gehuwde die het minimumloon verdient (afgekort tot *minn gezin*);
- een gehuwde die het modale - het meest voorkomende - loon verdient (afgekort tot *modaal*);
- een gehuwde die tweemaal het modale loon verdient (afgekort tot *2 x modaal*).

Bij de netto-uitkeringen voor de gehuwde minimumloner ziet men het effect van de roemruchte 'netto-netto-koppeling'. Dit is het systeem waarin de laagste sociale uitkeringen niet lager mogen zijn dan het wettelijk vastgestelde minimumloon. Wie in een sociale uitkering belandt zit normaal gesproken naar 80 of 75 procent van zijn laatstverdiende inkomen. Oft gedi: echter niet voor een minimumloner; hij kan niet onder het wettelijk minimumloon zakken. De verschillende uitkeringen voor deze minimumloner zijn soms iets lager dan zijn vroegere loon (wel maandelijks 1/12 van het jaarlijkse vakantiegeld meeteelt) door het wegvallen van de reiskostenaf trek voor AOW-premie en loonbelasting. Verder zijn kleine onduidelijke verschillen tussen minimumuitkeringen terug te voeren tot de verschillende manieren waarop diverse uitkeringen de 'lengte' van een maand vaststellen (zie verderop bij de berekening van de daglonen). Ook is duidelijk zichtbaar dat de al-

leenstaande minimumloner geen bescherming heeft tegen het zakken onder de minimumloongrens. Zijn uitkering zal wel tot onder het minimumloon, behalve wanneer hij als huis wordt - AOW krijgt. De 18-jarige zal zelfs bij sommige uitkeringen tot onder het Bijstandsniveau; deze jongeren kunnen daarom een beroep doen op de Bijstand om hun uitkering aan te vullen.

Een waarschuwing is op zijn plaats. In de berekeningen wordt een gemiddelde werknemer en uitkerings-trekker dicht benaderd. Iedere inkomensituatie is echter weer anders. Met andere woorden: geen vergelijkingen met de eigen loonstrook nemen. Dat geldt zeker voor ambtenaren, voor wie de premieverdeling tussen werkgever en werknemer anders is dan in bovenstaand schema en voor wie bij ontslag een roerende wachtgeldregeling geldt. Ook bij bouwvakkers kunnen - vanwege het systeem van vakantiebonnen -

de bruto-netto-berekeningen anders uitvallen.

Maar de verschillende bedragen in het schema hierboven mogen wel onderling worden vergeleken. Zo laat de rubriek 'Maandelijks netto uitkering' zien wat er met het inkomen gebeurt als men met een bepaald inkomen werkloos of arbeidsongeschikt wordt. De inkomensachteruitgang doet wel weer het recht op huursubsidie toenemen, wat de pijn enigszins kan verzachten.

De netto bedragen in dit overzicht zijn afgeleid uit de bruto bedragen, waarvan allerlei sociale premies en loonbelasting worden afgetrokken. In de berekeningen is uitgegaan van de volgende situatie:

- er wordt/is geen overwerk verwacht;
- er zijn geen bijverdiensten, noch van de verzekerde, noch van diens echtgenoot(e);
- er zijn geen tantiemes, grafica-

ties, kledingtoelagen of wat dan ook;

- er wordt/wel 7,5 procent vakantiegeld uitbetaald;
- over wat de werknemer meer verdiende dan het minimumloon betaalde hij 5,1 procent pensioenpremie (dit pensioen vult ook te zijner tijd de AOW - een uitkering ter hoogte van het minimumloon - aan tot 70 of 80 procent van het vroegere loon); zodra de werknemer hij van een uitkering moet leven sloopt hij met betalen van pensioenpremie; voor een werkloze heeft het opbouwen van een pensioen weinig zin, want hij komt uiteindelijk in de Bijstand - evenals de AOW een uitkering ter hoogte van het minimumloon - terecht. Alleen bij arbeidsongeschiktheid gaat de pensioenopbouw meestal door zonder dat hij nog premie verschuldigd is.
- er wordt geen VUT-premie op het loon ingehouden;
- de gemiddelde sociale premies zijn ingehouden (sommige verschillen van bedrijfstak tot bedrijfstak).

- er is vanuit gegaan dat 'twee maal modaal' niet in het Ziektenfonds zit maar zichzelf, vrouw en twee kinderen particulier heeft verzekerd; de premie daarvan, / 384 per maand, is om de netto-bedragen vergelijkbaar te maken, in mindering gebracht op zijn loon en uitkeringen;
- de tabellen voor de loonbelasting zijn toegepast, zonder mindering wegens bijvoorbeeld reise-af trek;
- 'twee maal modaal' in loondienst verdient meer dan de maximale premiegrens WW, ZW en WAO; de daaruit voortvloeiende maximum premie is in deze berekeningen eerlijk verdeeld over 12 maandsalarissen en vakantiegeld (sommige loon administraties doen het anders);
- eventuele Kinderbijslag is niet in de netto-bedragen meegerekend; de bijslag is overigens 'schoon' en verandert niet als men van een baan in een sociale uitkering terecht komt.

In de kolom 'Premie die betaald

moet worden' staan twee soorten inkomens waarover het betreffende premiepercentage gegeven wordt:

- 'premie-inkomsten' betekent het bruto loon minus de pensioenpremie;
- 'belastbaar inkomen' betekent bruto-loon min pensioenpremie, min de netto-bedragen premies WW, ZW en WAO, plus de door de werkgever betaalde ziektenfondspremie, min eventueel / 200 reiskosten, min of kosten van verzwaring (4 % regeling, voor werkenden, WW- en ZW-uitkering of vaste kostenaf trek van / 150 (andere uitkeringen).

Het belastbare inkomen is door al die aftrekposten, nameerlijk lager dan het brutoloon. De grens waarboven de premies WW, ZW en WAO in gulden niet meer toenemen, / 5289 premie-inkomens per maand wordt dan ook eerder bereikt dan de schijnbaar lagere grens voor de AOW-premie. te weten / 4740

belastbaar inkomen per maand.

Veel sociale wetten werken met daglonen. De wetten, maar ook de instanties die ze uitvoeren, verschillen echter van mening over hoe werkdagen er in een maand zitten. De premieheffing (maximum en WAO-franchise) en meestal ook de ZW-uitkering worden eenzijdig berekend door te kijken hoeveel werkdagen een bepaald jaar telt. Dit jaar zijn het er 260, en dit getal is, waar nodig, in de berekeningen gehanteerd. De WW, WVV en Bijstand keren uit alsof er 21,67 dagen in een maand zitten, terwijl de WAO en AAW uitgaan van 21,75 werkdagen. Ook die getallen zijn waar nodig in de berekeningen gebruikt. Sommige loonadministraties en bedrijfsverenigingen doen het echter anders en dat kan enkele gulden in de netto-bedragen uitmaken.

Wie een uitkering ontvangt is vaak niet meer verzekerd voor andere

re uitkeringen - bijvoorbeeld wie arbeidsongeschikt is en een WAO-uitkering ontvangt valt niet meer onder de WW-verzekering. Hij hoeft dan ook geen premie meer te betalen voor die verzekering. Om de samenhang tussen vroeger loon en uitkering niet onnodig ingewikkeld te maken zijn de zogeheten vereringsoverdragen uitgevonden. Van de bruto uitkering wordt dan een bedrag ingehouden dat even groot is als die premies. De vereringsoverdragen staan in de kolom 'inhoudingen' tussen haakjes.

Verdere inlichtingen over uitkeringen: Voorlichtingscentrum Sociale Verzekering, Amsterdam, tel: (020) 48418 (alleen voor algemene inlichtingen, niet voor berekeningen).
Bij dit centrum is ook verkrijgbaar het handige boek *Praktische Informatie over Sociale Verzekering*.
Sociale Verkeersraad, Zostermeer, tel: (070) 530911.
Ministerie van Sociale Zaken, Den Haag, tel: (070) 715911